ԵՂԻՎԱՐԴ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

(ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ ՎԵՑ ԱՐԱՐՈՎ)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԳՈՅԱՄԱՐՏԻ
1500-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

ՏՊԱԲԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
1951

A LIT
GHI
951

1463

ԵՂԻՎԱՐԴ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

(ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ ՎԵՑ ԱՐԱՐՈՎ)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ԳՈՅԱՄԱՐՏԻ
1500-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
1951

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«Վարդանանք» այս թատերախաղը մեր մեծ Հերոսամարտի 1500-ամեակի յիշատակին նուիրուած, գրական յատկութիւններ հետապնդելէ աւելի, գրուած է ներկայացուելու համար միայն: Հեղինակին ճիգը եղած է հաւատարիմ մնալ մէկ կողմէն մեր պատմութեան ոգիին եւ միւս կողմէն կարելի իրականութեան, եւ չունի ծանրութիւնը մեր մեծ ու ծանօթ թատերգութիւններու:

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՅՈՎՍԷՓ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԷՑ
ԵԶՆԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԵՂԻՇԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ՝ Սպարապետ Հայոց
ՎԱՍԱԿ ՍԻՒՆԻ՝ Մարզպան Հայոց
ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ ԱՐՇՐՈՒՆԻ՝ Նախարար
ՏԻՐՈՑ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ՝ »
ՎԱՀԱՆ ԱՄԱՏՈՒՆԻ՝ նախկին Հազարապետ Հայոց
ԱՐՏԱԿ ՌՇՏՈՒՆԻ՝ Նախարար
ԳԱՏԻՇՕ ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻ՝ Նախարար
ՆԵՐՍԵՀ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ
ՅԱԶԿԵՐՏ՝ Արքայից արքաց Պարսից
ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ՝ Հազարապետ Պարսից
ՄՈՎՊԵՏԱՆ ՄՈՎՊԵՏ՝ Մեծ Քրմապետը
ՆԻՒՍԱԼԱՒՈՒՐՏ՝ Հրամանատար զօրաց Պարսից
ԱՐԱՐՈՂԱՊԵՏ
ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ՏԻԿԻՆ
ԱՍՏՂԻԿ ՏԻԿԻՆ (Ամատունի)
ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՎԱՀԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ՝ Մարզպան Հայոց
ԱՏՈՄ ԳՆՈՒՆԻ՝ Իշխան
ՄԱՆԷՃ՝ Իշխան
ԽՈՐԷՆ՝ Իշխան
ԱՐՇՈՒԻ՝ սպասաւոր Վահան Ամատունիին
ԵՐԿՈՒ ՊԱՀԱԿՆԵՐ ԵՒ ՅԻՍՆԱՊԵՏ ՄԸ
ԵՐԵՔ ԳՈՒՍԱՆՆԵՐ

Եկեղեցականներ, սարկաւագներ, դպիրներ, իշխաններ, զինուորներ, մոգպետ եւ մոգեր, ժամկոչ, ծեր, սուրհանդակ, գուժկան, ժողովուրդ, երգեցիկ խումբ, մատուռակ, պահակ, սպասաւոր եւայլն:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

(ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ ՎԵՑ ԱՐԱՐՈՎ)

Ընդունելութեան սրահ մը, Յազկերտի պալատին մէջ։ Բեմը մահիկաձեւ, կեդրոնը Յազկերտի գահը։ Գահին ետեւը, ներս փորուած խորշի մը վրայ վարագոյր պատկեր մը, որուն մէջ երկինքէն թափող լոյսերու մէջ կեցած է Որմիզդը, լարած իր աղեղը նոյն պատկերի միւս կէսին վրայ կեցած Ահրիմանին, որ խաւարի մէջէն հազիւ կ'ընդնշմարուի։

Պալատին պատերը ծածկուած են ծաղկեայ զարդերով եւ զարդարուած վահաններով, մռայլ պատկեր մը ստեղծելով լուսաւորուած սրահին մէջ։

Սրահին աջ կողմի վրայ գլխաւոր մուտք մը, իսկ ձախ կողմէն ցած կամարներով դուռներ։

Յազկերտի գահը բարձրադիր, անոր շուրջը մահիկաձեւ հարթակի մը վրայ շարուած բազմոցներ եւ բարձեր՝ աւագանիին համար։

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԿԵՐ

(Պաշատի աջ կողմի գլխաւոր մուտքին առջեւ նախ երկու պահակներ կեցած կը խօսակցին)։

Ա. Պահակ. — *Ուշացան։*

Բ. Պահակ. — *Յուսանք թէ բարի է։*

Ա. Պահակ. — *Բարին արեգակն է. այժմ ժամը գիշերային է։*

Բ. Պահակ. — *Այս գիշերուան ընդունելութիւնը արտասովոր կը թուի։*

Ա. Պահակ. — *Այո՛, արքայից արքան հիւրեր ունի այս գիշեր, հեռաւոր հիւսիսէն։*

Յիսուպեես. — *(Ներս մտնելով) Ուշացան, օտար իշխաններու ընդունելութիւնը առաջին անգամն է որ այսպէս ուշ գիշերուան կը մնայ։*

Ա. Պահակ. — *Ո՞ր երկրի իշխաններն են եկողները։*

Յիսուպեես. — *Հայոց նախարարները։ Այս գիշերուան ընդունելութիւնը անոնց համար է, ~~ամբողջ~~ մըն է որ հոս են։*

Բ. Պահակ. — *~~Շաբաթ~~ մըն է եւ տակաւին նո՞ր պիտի ներկայանան արքայից արքային. Որմիզդ վկայ ոչինչ կը հասկնամ այս բոլորէն։*

Ա. Պահակ. — *Ո՞վ գիտէ ինչ կայ նորէն։*

Յիսուպեես. — *Նոր չէ որ հիւսիսի այս բարբարոսները խնդիր անհամաձայնութիւն կը ստեղծեն։ Հազարապետը երես կուտայ անոնց. հայոց մարզպանի սուրհանդակները մնայուն հիւրերն են Միհրներսեհի։*

Բ. Պահակ.— *Մոգպետը սակայն թշնամի է անոնց:*

Յիսճապես.— *Այս անգամ պարագան շատ լուրջ կը թուի ըլլալ: Իմացածիս համեմատ, հայերը միացած յունաց թագաւորին, ապստամբիլ կը մտածեն արքայից արքային դէմ:*

Ա. Պահակ.— *Նորէն կրօնական խնդիր: Հոս ալ այդ հայերը հանգիստ չեն կենար ու իրենց կրօնքը կը քարոզեն. երէկ հրապարակի մէջ ամբոխը քարկոծել ուզեց իրենց այստեղի կրօնապետը, զինուորներ հազիւ կրցին ամբոխը ցրուել:*

Յիսճապես.— *Սակայն արքայից արքան այս անգամ պահանջ դրած է որ հայերը թողուն իրենց մոլար հաւատքը եւ մեր եղմարիտ կրօնքը ընդունին: Իսկ անոնք համարձակած են մերժողական պատասխան ղրկել բարձրագոյն դուռը: Ահա թէ ինչու կանչուած են հոս:*

Բ. Պահակ.— *Կ'երդնում սրբազան կրակին, հողին եւ ջուրին վրայ, որ չիմարներ են այս հայ իշխանները:*

Յիսճապես.— *Չիմարներ եւ տգէտներ. այժմ հոս կանչուած են իրենց մեղքը քաւելու:*

Ա. Պահակ.— *Հայերը կարծեմ հրեայ մարգարէ մը կը պաշտեն, որ իբր թէ հրաշքներ գործած է, յետոյ երկինք բարձրացած:*

Յիսճապես.— *Պարսկաստանի մէջ եւս այս օրերուն այս կարգի առասպէլներու հաւատացողներ շատ են. այժմ ժամանակները փոխուած են. որքան մարդ այնքան հաւատք:*

Բ. Պահակ.— *Ուրեմն հիւսիսի այս բարբարոսները քաշելիք ունին. ճնճղուկներու նման ինկած արծիւի բոյնին մէջ:*

Յիսնապետ. — *Վա՛յ իրենց եթէ չխելամտին. վասնզի կրօնական խնդիրներու մէջ խիստ եւ անզիջող է արքայից արքան։*

Ա. Պահակ. — *Նորէն գուցէ պատերազմ, վասնզի յոյները պիտի ուզեն, ինչպէս միշտ, պաշտպան կանգնիլ իրենց հաւատակից հայերուն։*

Բ. Պահակ. — *Գետնի տակ անցնին հիւսիսի այս վայրենիները. արժանի՞ են անոնք մեր սուրբ կրօնին։*

Յիսնապետ. — *Զօրահաւաքը սկսած է արդէն, եւ պարսից այրուձին հրահանգ ունի չվերադառնալու Փայտակարանէն, հակառակ մօտեցող ձմեռուան։*

Ա. Պահակ. — *Երէկ մեր Խուրշիտն ալ մեկնեցաւ, բանակին միանալու համար։*

Յիսնապետ. — *Որմիզդ օգնական Խուրշիտին, ազնիւ եւ քաջ տղայ է։*

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏԿԵՐ

(Կը հնչեն փողերը չարագուշակ ըշշալու ատեան, կը տրոփէ ծնծղան։ Զանգու առաջնորդութեամբ նիզակաւորներով ներս կը մտնեն Յազկերտ, Միհրներսեհ, Մովպետան Մովպետ, Նիւսալաւուրտ, արարողապետը, մոգեր, իշխաններ եւ զինուորներ, ծանր եւ մռայլ դիմագծերով։ Առաջին չորսը կը նստին, իսկ միւսները գահին երկու կողմերը ձեռնամած կը կենան)։

Յազկերտ. — *Միհրներսեհ, վերջնական ի՞նչ լուր կանչուածներէն։*

Միհրևեռսեհ, — *Երդում ըրած են իրենց Ս. Գըրքին վրայ, մերժելու կրօնափոխութեան առաջարկը:*

Յազկեռս. — *Այսինքն կը մնան հաւատարիմ իրենց յանդուգն եւ նախատական նամակին:*

Միհրևեռսեհ. — *Այնպէս կ'երեւի:*

Յազկեռս. — *Անօրէններ, անսաստել արքայից արքայի հրամանին, նախատել աստուածները. իրենց պիտի հասկցնեմ թէ ո՞վ են իրենք եւ ով՝ արքայից արքան:*

Մովպեռս. — *Թող երկար ապրի արքայից արքան:*

Յազկեռս. — *Ի՞նչ գաղափարի է Հայոց մարզպանը:*

Միհրևեռսեհ. — *Դժուար է զինք հասկնալ, մեզի հետ եւ մեզի դէմ:*

Յազկեռս. — *Բազբատունի՞ն:*

Միհրևեռսեհ. — *Միշտ վերապահ, սակայն խելացի եւ պարագաները կշռել գիտցող:*

Յազկեռս. — *Սպարապե՞տը (հեգնական):*

Միհրևեռսեհ. — *Միշտ ընդդիմադիր եւ անզիջող:*

Յազկեռս. — *Միւս նախարարնե՞րը:*

Միհրևեռսեհ. — *Ոմանք այսպէս, ոմանք այնպէս. մարզպանի եւ սպարապետի շուրջ խմբուած:*

Յազկեռս. — *Մովպետան մովպետ, ի՞նչ է կարծիքը մեծ Որմիզդին:*

Մովպեռս. — *Ամէն բանէ առաջ տիեզերական արքայութիւն, հիւսիսէն հարաւ եւ արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք, ազգ եւ ազինք սուրբ արեւին երկրպագու, ահա կարծիքը Որմիզդին:*

Միհրներսեհ. — Հազար ալրի արքայից արքան, օրհնելու համար կամքը մեծ Զրադաշտին: Այլեւս ժամանակն է որ բոլոր ազգերը մասնակցին Ահրիմանին դէմ մեր պայքարին:

Յազկերտ. — Անուա՞ծ է կամքը աստուածներուն:

Մովպետ. — Երեք անգամ եօթ թիւով սպիտակ ցուլեր զոհուեցան սրբազան կրակին: Լուացում, սըրբացում, բոլորը համաձայն Որմիզդի կամքին:

Յազկերտ. — Ուրեմն ատենն է որ կանչուին մեծ ատեանին: Արարողապետ (որը խոնարհելով մինչեւ գետին), ներս բերէք հայ նախարարները:

Մովպետ. — Ինչ յանդգնութիւն (ակնարկելով Նանակին) այսպէս նախատել աստուածները: Երանութիւն եւ փառք այն օրուան, երբ անհաւատները պիտի ազատին իրենց մոլորանքէն, մտնելու համար Ահուրա-Մազդայի իշխանութեան եւ լոյսին մէջ:

Յազկերտ. — Միհրներսեհ, ի՞նչ տեղեկութիւններ իրենց արտաքին յարաբերութիւններէն:

Միհրներսեհ. — Դիմած են արեւմուտքի թագաւորին, ու մերժուած, խորհած են նոյնպէս դաշնակցիլ հիւսիսի ակիւթացիներուն հետ, սակայն չեն համաձայնած:

Յազկերտ. — Դառնօրէն պիտի քաւեն անոնք իրենց պատիժը, անոնք որ չեն հնազանդիր Տիեզերքի արարիչ՝ Որմիզդի իշխանութեան:

(Երկարաձիգ շեփոր, յետոյ ղուրփին, կը բացուի խորքի վարագոյրը ու ներս կ'առաջնորդուին նախարարները պայմանադրական ծնրադրութեամբ, յետոյ Յազկերտի հրամանին վրայ ոտքի կ'ելլեն)։

Մխիթեարեան. — *Սրարողապետ, կարդայ մեղապարտներու անուանացանկը, առանց իշխանական ատիճանի եւ պատուանունի:*

Արարողապետ. — *(կը կարդայ)*

Սիւնեաց տոհմ՝ Վասակ անուն,
Արծրունեաց տոհմ՝ Ներշապուհ անուն,
Բագրատունեաց տոհմ՝ Տիրոց անուն,
Ռշտունեաց տոհմ՝ Սրապակ անուն,
Խորխոռունեաց տոհմ՝ Գաւիշօ անուն,
Մամիկոնեանց տոհմ՝ Վարդան անուն,
Ամատունեաց տոհմ՝ Վահան անուն:

Մխիթեարեան. — *Ովքե՞ր են ատոնք, հո՞ս են, (թրու հեգնանք) թող առաջ գան:*

Յակոբոս. — *Բերէք ինծի հապճեպ կնիքով նամակը, զոր այս մարդիկ ղրկած են Դուռ: (Կը բերուի) Չեմ կրնար ուրիշ անգամներու նման ձեր գալուստը ողջունել բարիով, դուք կը հասկնաք ատիկա: Մեղապարտներ էք եւ պատիժի միայն արժանի:*

Արարողապետ. — *(Կը կարդայ հապճեպ կնիքով նամակը)*

Յովսէփ կաթողիկոս բոլոր հայ մեծամեծներու հետ միասին, արեաց հազարապետ Մխիթարեանի բազում ողջոյն խաղաղութեան:

Առացած ենք, Տէր հազարապետ, Ձեր նամակը, որուն մէջ յորդոր կը կարդաք մեզի ընդունելու Ձեր կրօնքը: Աւելին՝ ծանրօրէն կը քննադատէք մեր կրօնական հասկացողութիւնները եւ ձերինը միակ ճշմարիտ նկատելով, կը թելադրէք որ ընդունինք զայն:

Սակայն ինչպէ՞ս կրնանք ընդունիլ կրօն մը, որ Տիեզերքը առեղծուածային կերպով երկու մասերու

կը բաժնէ, երկու իրարու հակառակ իշխանութիւննե-րու յանձնելով զանոնք: Որ նիւթեղէն ու ձեռագործ կրակը պաշտել կը հրամայէ: Որ մարդերը կենդանի-ներէն աւելի վար կը դասէ:

Մեր պաշտած Աստուածը միակ արարիչն է երկնքին եւ աշխարհներու, որը դուք առանց գիտնալու մարդ կը նկատէք եւ մոլորեցուցիչ: Անիկա ճշմարիտ Աս-տուած է եւ ճշմարիտ մարդ, որ իր արիւնը թափեց խաչին վրայ, փրկելու համար բոլոր ժամանակներու մարդկութիւնը: Որ յետոյ երկինք բարձրացաւ, խոս-տանալով իրեն հաւատացողներուն վերստին գալ մեծ եւ ահաւոր զօրութեամբ, յարուցանելու մեռելները, եւ արդար դատաստան ընելու բոլոր մարդոց՝ համա-ձայն իրենց մեղքերուն: Ահաւասիկ մեր հաւատքը, եւ այս հաւատքէն ոչ ոք կրնայ զմեզ բաժնել ոչ հրեշ-տակները, ոչ մարդիկ, ոչ սուր, ոչ հուր, եւ ոչ հա-լածանք: Եւ չկայ ուրիշ Աստուած բացի Յիսուս Քրիստոսէ, որուն փառք յաւիտեանս Ամէն:

(Նախակի ընթերցումէն վերջ բոլորը կատղած կը ձայնեն նախարարներուն։ Անոնք բոլորը ցուռ եւ անշարժ են, անոնց մէջտեղը ալագիկ ու անայլայլ կը մնայ Վարդանը հպարտ ու վէհ)։

Մովպետ. — *(Տեղէն ցատկելով եւ բազկատարած դառնալով դէպի Յազկերտ) Դատապարտե՛լ Հայաստանը, Տէր արքայ, գնա այդ ապստամբ եւ անօրէն երկիրը զօր-քով եւ փիղերով, որ չի ճանչնար Որմիզդը եւ աւրէ ու քանդէ զայն, այս է հրամանը աստուածներուն:*

Մոգերը. — *(Մռնչելով մխաբերան, իյնալով Յազկերտի Գահին առջեւ) Պատուհասե՛լ Հայաստանը, պա-տուհասել անօրէնները:*

Յազկերտ. — *(Ձեռք նայելով նախարարներուն) Դիմադրութի՞ւն, ապստամբութի՞ւն, կը յանդգնիք ծաղրական թուղթ ղրկել, սպառնալիքներ կարդալ: Ի՞նչ բանի վրայ դրած էք ձեր յոյսը. Յոյներո՞ւ, Բուշաններո՞ւ, ձեր Աստուծո՞յն, ձեր քաջութեա՞ն, ինչի՞ վրայ:*

Վասակ. — *Արքայից արքային հաւատարիմ հպատակներն ենք ու կը մնանք:*

Յազկերտ. — *(Թուղթը առնելով սեղանին եւ գտնելով Մարզպանին կնիքը) Բուկդ չէ՞ այս կնիքը, Սիւնեաց իշխան: Անշուշտ հաշիւը պիտի տաս այս բառերուդ: Ծանր, չափազանց ծանր է ձեր մեղքը ձեր թագաւորին եւ իր Աստծոյն դէմ, սակայն նոյն Աստուածն է որ զիս մեղմ ու բարեացակամ կ'ընէ ձեզ հանդէպ:*

Մովսես. — *Անհուն է իմաստութիւնը արքայից արքային եւ անոր մեծանձնութիւնը նոյնպէս՝ հանդէպ կոյրերու, տգէտներու, չիմաստներու: Մեր երկինքը ընդարձակ է եւ կ'ուզենք որ մեր հպատակները իրենց արժանաւոր հաստուցումը գտնեն նաեւ երկնքին մէջ:*

Բագրատունիք. — *Մենք դարերով հաւատարիմ հպատակներ եղած ենք արքայից արքային ու կը մնանք: Սպառնալիքէ, պատիժէ առաջ, ինչո՞ւ չի մտածել ներումին:*

Յազկերտ. — *Ծանր, շատ ծանր է ձեր մեղքը. աւելին՝ դուք կը յամառիք տակաւին տանապատակել, հարիւրապատկել զայն:*

Վասակ. — *Տէր արքայ, ցարդ հաւատարիմ մնացած ենք արեաց Տէրութեան, նորէն կը մնանք:*

Ներսապուհ. — *Քրիստոնեաներ ենք, արքայից արքայ, եւ Ձեր երանելի նախնիքները գիտէին ասիկա:*

Քրիստոնեաներ ենք՝ առանց ըմբոստներ ըլլալու: Հետեւաբար ի՞նչ է պատճառը այս խստութեան եւ արհամարհանքին:

Մովսես. — *Քրիստոնեաներ էք, բայց կ'անարգէք երկնքի ու երկրի արարիչ՝ Որմիզդը: Կ'արհամարհէք ձեր թագաւորը, եւ ասիկա արքայից արքայի պալատին մէջ: Ո՛վ Որմիզդ, ինչո՞ւ չես փլցներ դժոխները այս անօրէններու գլխուն:*

Ներսապուհ. — *Մենք մեր մարմնաւոր թագաւորի հանդէպ կը պահենք մեր պարտքն ու պատկառանքը. մնացեալը ինծի անհասկնալի կը մնայ, ու չեմ գիտեր ինչ անուն պէտք է տալ ասոր:*

Միհրներսեհ. — *Մի խաղար բառերու հետ, Ներսունի. ձեր պատասխանին մէջ դուք ոչ միայն կը մերժէք մեր կրօնը, այլ նաեւ դէմ կը կենաք արքայից արքայի փափաքին եւ հրամանին:*

Մովսես. — *Կ'անարգուին աստուածները, տէր արքայ:*

Մոգեր. — *Մահ անօրէններուն:*

Յազկերտ. — *(Խօսք ուղղելով Վարդանին) Ինչո՞ւ լուռ կը մնայ Հայոց սպարապետը:*

Վարդան. — *Այդ նամակը, տէր արքայ, հաւատարիմ արտայայտութիւնն է Հայոց աշխարհին:*

Յազկերտ. — *Ի՞նչ թէ ուր կը գտնուիս, Մամիկոնեան:*

Վարդան. — *Պարսից արքունիքին մէջ եւ արեաց պետութիւնը ստեղծողին առջեւ: Թող յայտնի ըլլայ արեաց արքային եւ բոլորիդ, որ մենք կը կռուինք արեաց պետութեան փառքին համար, անոր շինա-*

միններուն դէմ, կը վճարենք պետութեան հարկը: Բայց այն ինչ որ աւանդ. ենք ստացեր մեր նախնիքներէն, մեր խիղճը, մեր հաւատքը, մեր ազատ ոգին, անիկա ոչ ոքի կը յանձնենք:

Յազկերտ. — Գիտցիր խօսքդ, սպարապետ:

Մովպետ. — Արքայից արքայ, իզուր է ճշմարտութենէ խօսիլ այս մտայնութեամբ մարդոց հետ։

Միհրներսեհ. — Մի՛ մոռնար Մամիկոնեան որ իբրեւ սպարապետ Հայոց այրուձիին, ուխտ ունիս հաւատարիմ եւ հնազանդ մնալու արքայից արքային, արիւնովդ ու հոգիովդ միանգամայն:

Վարդան. — Հաւատարիմ եղած ենք ու կը մընանք: Տասնով քսանով չեն այն սպիները, որոնք իմ մարմինիս վրայ կնիքը կը կազմեն մեր տոհմի ապետութեան եւ հաւատարմութեան: Քառասուն տարի է որ ես արեաց աշխարհի փառքին համար կը վազեմ կայսրութեան մէկ ծայրէն միւսը: Արեաց արքան ե՞րբ ուզեց մեր արիւնը եւ մենք զլացանք զայն տալու: Սակայն չենք կրնար ուրանալ մեր Աստուածը. Այսօր իր Աստուած ուրացողը վաղը կրնայ ուրանալ իր թագաւորը:

Յազկերտ. — Ուրեմն մերժո՞ւմ, ապստամբութի՞ւն եւ նախատի՞նք աստուածներու:

Բագրատունի. — Սպարապետին մտածումը իրենն է միայն: Բոլոր այս առեանին կանչուածները դէմ չեն արեաց արքային կամքին:

Յազկերտ. — Այսի՞նքն:

Բագրատունի. — Իմ տոհմս միշտ հաւատարիմ եղած է արեաց պետութեան եւ կը շարունակէ մնալ, ու ես միակը չեմ իմ այս վերաբերմունքիս մէջ:

Վասակ. — Այո՛, տէր արքայ հաւատարիմ եւ հպատակ արեաց տէրութեան:

Յազկերտ. — Կարճ կապելու համար կ'ուզեմ ձեզ պատուով, փարթամ ընծաներով եւ փառքով ղրկել ձեր երկիրը. եթէ յօժարիք ետ դառնալ ձեր մոլար հաւատքէն եւ ընդունիլ Զրադաշտի լուսեղէն օրէնքը: Ձեզի կը մնայ հիմա, այս րոպէին իսկ տալ ձեր որոշումը: Այն պարագային որ մերժէք, հաւատարիմ մնալով ձեր յիմար առասպելին, գլխ կը հանէք ձեր դէմ. իմ ամբողջ բարկութեամբ: Եւ դուք գիտէք թէ ինչ կը նշանակէ արքայից արքային զայրոյթը, ինչ իր բանակները, ինչ իր փիղերը...:

Վարդան. — *(Մէկ քայլ զատուելով խումբէն)* Մեր բոլորին մտածումը, տէր արքայ, տարբեր բան չի կրնար ըլլալ Թուղթի մէջ գրուածէն: Այս է մեր վերջնական որոշումը:

Յազկերտ. — *(Կատղած)* Դուք ապստամբներ, յանդուգն դաւաճաններ... դուք... դուք...:

Վարդան. — Իր մտածումը ծածկել չի գիտեր մեր տոհմը, տէր արքայ, չեմ կրնար ուրանալ իմ պապերուս Աստուածը:

Յազկերտ. — *(Մռնչելով)* Կը յանդգնիս դեռ խօսիլ, փիղե՛րը, փիղե՛րը... մերժել արքայից արքան, վերէն նայիլ մեզի, պէտք է կոխկրտել այդ ոգին, պիտի խորտակեմ ձեր այդ յամառութիւնը:

Միհրներսեհ. — *(Վախով)* Տէր արքայ, թողէք այսօր փիղերը. հրամայեցէք որ գնտան տարուին, մինչեւ որ խելամտին եւ ըմբռնեն իրենց ոճիրը:

Բոլորը. — Արժան եւ իրաւ:

Յազկերտ. — Դահիճ... (Ներս կը մտնեն դահճապետը ուրիշ երկու օգնականներով, ճերմակազգեստ, եւ մերկացուցած սուրերը). Երդում կ'ընեմ սուրբ արեգակին վրայ, ձեզմէ ոչ մէկուն գլուխը չի կրնար իր ուսերուն վրայ մնալ, եթէ չխոնարհի ~~վաղ առտու~~ ծագող սրբազան արեւին: Իմ վերջնական հրամանս է որ դուք ընդունիք Զրադաշտը: Թող իմ մարմինս ածուխ դառնայ, եթէ ~~երբեք վաղը անոնց գլուխները չծռեն սրբազան արեւին ու կրակին դէմ~~: (Փողերը կը հնչեն, զինուորները ներս կը մտնեն եւ նախարարները բանտ կ'առաջնորդեն):

(ՎԱՐԱԳՈՅՐ)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

(Բեմը բաժնուած է երկու մասերու, աջեւի մասը եկեղեցւոյ գաւիթը, իսկ միւսը եկեղեցին իր խորանով եւ յարակից մասերով։ Հանդիսակաց պատին վրայ կախուած է զանգակը)։

Ժամկոչ. — *(Հաս ընդ հաս հնչեցնելով զանգակը)* ***Յիսուս Քրիստոս, դուն հասիր մեզի, կատարած է աշխարհի:***

Տէր մը. — *(Ներս մտնելով)* ***Ժամկոչ բաց դուռը, հոգեւորականները եկան:***

Ժամկոչ. — ***Այս րոպէին,*** *(կը թողու զանգակին չուանը եւ քովէն կախուած մեծ բանալիով կը բանայ դուռը։ Կը մտնեն Կաթողիկոսը, Ղեւոնդ Երէց, Եղիշէ Եպս., Եզնիկ Եպս., ազնուականութիւններ եւ մեծ բազմութիւն մը)։*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — ***Փառք Քեզ Տէր, փառք Քեզ, յաղագս յամենայնի փառք Քեզ:***

Ղեւոնդ Երէց. — ***Նախարարները մօտ են ժամանելու, Վեհափառ Տէր:***

Եղիշէ Եպս. — ***Պարսիկ զօրքի եւ մոգերու հետ միասին:***

Եզնիկ Եպս. — ***Կ՚ըսուի թէ ուրացեր են բոլորը:***

Յովսէփ Կաթողիկոս. — ***Աստուած իմ, Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս: Միթէ Մամիկոնէից տէրը, Արծրունին, Արտակ Մոկացին կրնա՞ն ուրանալ իրենց խիղճը... չեմ հաւատար... չեմ հաւատար:***

Ղեւոնդ Երեց. — *Տակաւին կանուխ է սուգը, հոգեւոր Տէր, թող գան տեսնենք ի՞նչ հաւատքի կը ծառայեն:*

Ժողովուրդ. — *Գուժկան... գուժկան...:*

Գուժկաց. — *(Եկեղեցիին ներս մտնելով, պատռտած զգեստներով եւ գլխուն փոշի ցանուած)* **Վա՛յ զարմին Հայկայ, վա՛յ զարմին Հայկայ:**

Կաթողիկոս. — *Տուր բօթաբեր գոյժը:*

Գուժկաց. — *(Իյնալով ծունկի)* **Լսեցէք, լսեցէք,** *հոգեւոր Տէր, եւ դուն ժողովուրդ Հայոց: Նախարարները ուրացան մեր սուրբ հայրերու հաւատքը, խաւարի որդիներ դարձան...: Մարզպանը, Մամիկոնեանը, Հազարապետը, Սրծրունին, բոլորը, բոլորը:*

Կաթողիկոս. — *Յիսուս Քրիստոս, Յիսուս Քրիստոս, դուն եղիր օգնական մեզի...: (Դառնալով եկեղեցականներուն) Մօտեցէք ինծի, որ միասին ողբանք ճակատագիրը աշխարհիս Հայոց: Լուր ղրկեցէք բոլոր Հայութեան, որ գան պաշտպանելու սուրբ հաւատքը:*

Ղեւոնդ Երեց. — *Մի յուսահատիք հայր հոգեւոր, եթէ մեր հարազատները ուրացան մեզ, մենք չենք ուրանար եւ կը պաշտպանենք մեր հաւատքը:*

Սուրհանդակ. — *(Ներս մտնելով)* **Հոգեւոր Տէր,** *սպարապետի տեղակալ Խորէն իշխանը Ձեզ տեսնել կ'ուզէ:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Թող ներս գայ:*

Խորէն Իշխան. — *(Ոտնաձիգով)* **Մարզպանը,** *նախարարները մոգերու եւ պարսից զօրքին հետ կը մօտենան, ի՞նչ է Վեհիդ հրամանը:*

Կաթողիկոս. — *Հաւատքի պատերա՛զմ:*

Ղեւոնդ Երէց. — *Լսեցէք ժողովուրդ Հայոց եւ դուք եղբարք ի Քրիստոս. չենք խնայեր ոչ Մամիկոնեանին, ոչ Արծրունիին, ոչ Ամատունիին: Պիտի հարուածենք անխնայ, հաւատքի պատերազմ, երթանք մահուան, յաղթենք մահով: Ժողովուրդ Հայոց, հասած է ժամը կենաց եւ մահու:*

Թող ծառաները առաջնորդ ըլլան տէրերուն, հոգեւոր այս պատերազմին մէջ, ու բոլորը թող հաւասար կենան մահուան դէմ: Օն անդր ընդդէմ ուրացողներուն:

Զայներ. — *Մահ ուրացողներուն:*

(Դուրսեն աղմուկ, յետոյ կը յայտնուին ապիտակազգեստ մոգեր, որոնք ջահերով կը բերեն արբազան կրակը, (երգելով մեղեդին) եւ անոնց ետեւեն պարսիկ զինուորներ):

Թող մաքրուին
Ու ծիւն դառնան,
Հող, ջուրն եւ օդ
Հայոց երկրին,
Ընդունելու ամենօրհնեալ
Որմիզդը սուրբ.
Խաղաղութիւն երկրին վրայ,
Երկնքին մէջ.
Առատութիւն անդաստանին,
Աղբիւրներուն,
Եւ օրհնութիւն...:

Մոգպետ. — *Մէկդի քաշուեցէք, ահա հասաւ ամենասուրբ կրակը: (Դնելէ վերջ կրակի ատրուշանը եկեղցւոյ գաւիթին մէջ) Ահա կը վառի վերջապէս նըւիրական կրակը Հայոց գեղեցիկ աշխարհին մէջ:*

Մոգեր. — *(Երգածայն) Հայոց գեղեցիկ աշխարհի մէջ:*

Մոգպետ. — *Սհա խունկ եւ կինամոն (կը նետէ կրակի վրայ) որոնք զրադաշտի ուսուցչութեան հեշտ կուգան, Հայոց աշխարհի գեղեցիկ օդին մէջ:*

Մոգեր. — *(Երգածայն) Հայոց աշխարհի գեղեցիկ օդին մէջ:*

Զայներ. — *(Ժողովուրդը խուժելով դէպի մոգեր) Մահ անօրէններուն:*

Ղեւոնդ. — *(Յարձակելով մոգպետին վրայ) Մա՛հ, մա՛հ կրակապաշտներուն, արբապիղծներուն: Ո՞վ են աստոնք որ կը համարձակին մտնել Սատուծոյ տունը. դո՛ւրս, մինչեւ դժոխքին դուռները:*

Ժողովուրդ. — *Մահ շանսատակ, մահ բոլոր արբապիղծներուն: (Ժողովուրդը Ղեւոնդի ղեկավարութեամբ կը յարձակին եւ դուրս կը իշեն մոգերը):*

Ղեւոնդ. — *Սուէք այս կրակարանը եւ նետեցէք ջուրին մէջ, թող հոն գործէ իր զօրութիւնը եթէ ունի: (Կը շուխ փողի ձայն, բեմ կը մնանեն Վասակ, Վարդան, նախարարներ, խոր ղուրեանք պահ մը իրարու կը նային երկու կողմերը):*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Տէր բարեգութ ու մարդասէր, իջիր նորէն մեր սիրտերուն, ապրիլու աշխարհն Հայոց: Խաղաղութիւն եւ օրհնութիւն վրան բոլոր հոգիներուն:*

Ղեւոնդ. — *(Վերցնելով գետնէն կոտրած խաչափայտը) Սպարապետ Հայոց աշխարհին, կը տեսնե՞ս այս խաչը՝ կոխան անօրէններու, քու հայրդ է նուիրեր զայն այս եկեղեցիին, քու մկրտութեանդ օրը:*

Վարդան. — *Ինչո՞ւ խիստ են այսքան քու բառերդ, Ղեւոնդ երէց:*

Ղեւոնդ. — *Մեղքէն աւելի թեթեւ են անոնք սպարապետ:*

Վարդան. — *Մեղքէն աւելին՝ Աստուծոյ գութը:*

Ղեւոնդ. — *Ո՞ր աստուծմէն կը խօսիս, Սպարապետ, անկէ՞ զոր ուրացաք:*

Վարդան. — *Դուն կ'ըսես ատիկա:*

Զայներ. — *Ձամբայ Հայոց Տիկնանց տիկինին, (կը մտնեն Վարդանի մայրը ապառազեն եւ սաղաւարտ ի գլուխ):*

Վարդան. — *Ո՞ւր եկար մայր (կը մօտենայ ձեռքը համբուրելու):*

Հայոց տիկին. — *(Արգիլելով զայն) Վարդան, (կը կեցնայ պահ մը) Իրա՞ւ դրժած ես ուխտդ:*

Վարդան. — *Ո՛հ, մա՛յր, ինչո՞ւ այդպէս կը խօսիս:*

Մամիկոնեան տիկին. — *Վաչէ, Մուշեղ, Վասակ, վեր կացէք Ձեր շիրիմներէն, օրն է դատաստանի:*

Վարդան. — *Մա՛յր:*

Մամիկոնեան տիկին. — *Համազասպ, ո՞ւր ես, ձայն տուր, աշխարհի մէջ տեղ չունիմ, տուն չունիմ, պատիւ չունիմ, որք եմ զաւակէս:*

Վարդան. — *Մա՛յր...*

Տիկնանց տիկին. — *Չէ՛, դո՞ւ, Վարդա՞նը... չէ՛. այդ դու չես. Վարդան չեմ ունեցած ես. Վարդան երազ էր... հասակով, տեսքով, զէնքով, երազ էր...:*

Վարդան. — *Մա՛յր...:*

Տիկնանց տիկին. — *Ելէք մեռելներ Մամիկոնեան տան ձեր շիրիմներէն. ո՞ւր է Վարդանը. ինչո՞ւ զինք մինակ թողուցիք որ ուրանար ձեր Աստուածը: Գա-*

ցէք, որոնեցէք, եւ բերէք զինքը իր մօր դատաստանին: (Յետոյ կը մարի ու կ'իյնայ):

Վարդան. — *(Մօտենալով եւ ծունկի գալով մօր առջեւ) Մայր, մայր, քու զաւակդ չէ ուրացած իր Աստուածը, իր նախնիքը, անիկա միշտ հնազանդ եղած է մահուան ու նահատակութեան (շուրթին):*

Մամիկոնեան տիկին. — *(Աչքերը բանալով) Վարդան, զաւակս, ուրեմն չես ուրացած. սիրտս այնպէս կը վկայէր թէ չես կրնար ուրանալ: Օրհնեալ է Աստուած. այժմ հանգիստ կրնամ մեռնիլ: (Եւ կ'իյնայ զաւկի բեւեռուն մէջ):*

Ժողովուրդ. — *Երդում է մեր երդումը, վայ անոր որ կը դաւէ իր Աստծոյն: Կ'ուրանանք ուրացողները:*

Ղեւոնդ. — *(Դառնալով նախարարներուն եւ ցոյց տալով Մամիկոնեան տիկինը իր զաւկի բեւեռուն մէջ):*

Սա մարմնացած ոգին Հայաստանի.

Անէծք, անէծք բոլոր ուրացողներուն: Թող Աստուծոյ շունչը կրակ դառնայ այրելու անոնց մարմինը: Թող Աստուծոյ լոյսը կայծակէ շապիկ դառնայ անոնց օրերը պատանքելու:

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Սպարապետ Հայոց, ոտքի: Բեզի եւ քու խօսքիդ կը սպասէ ամբողջ Հայ աշխարհը: Ինչո՞ւ կը մնաս լուռ:*

Վարդան. — *(Ոտքի եւ խոհուն) Բերէք ինծի սուրը Աւետարանը: (Կը բերուի) Վտանգուած է մեր խըղճմըտանքը, մեղաւորներ ենք Աստուծոյ եւ Հայրենիքին դէմ. ներեցէք մեզի դասք կղերականաց եւ ժողովուրդ Հայոց:*

Նախարարներ. — *(Կը մօտենան բոլորը դնելով իրենց ձեռքը Աւետարանին եւ խաչակնքելով).*

Ցանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. Ամէն: Երդում կ'ընենք մեռնիլ մեր սուրբ հաւատքին համար:

Վարդան. — *Այս երդումով մենք եղբայրներ ենք եւ մահուան մէջ կապուած իրարու:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Տէրը ընդունական ընէ զղջումը իր մոլորեալ զաւակներուն: Անոր գութին կաթիլը աւելի է քան տիեզերքին բոլոր մեղքերը միասին:*

Ժողովուրդ. — *Մենք ալ երդում կ'ընենք հետեւիլ մեր նախարարներուն:*

Վարդան. — *Ընդունէ մեզ բանաւոր պատարագ քու սուրբ սեղանիդ:*

Ժողովուրդ. — *Ամէն:*

(ՎԱՐՍԳՈՑՐ)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

(Շքեղ եւ ընդարձակ դահլիճ մը՝ երկու կէսերու բաժնուած, ներքնասենեակ մը որ քունի հիւրանոցն է, եւ արտաքին սրահ մը։ Երկու մասերն ալ հարուստ կերպով զարդարուած գորգերով եւ թանկագին պաստառներով։ Պատերէն կախուած են յովազի, վագրի եւ առիւծի մորթեր, ինչպէս նաեւ վահաններ եւ սուրեր։ Դահլիճին անկիւնները աշտանակներ, հաստատուած մարմարէ սեղաններու վրայ եւ խընկամաններ։ Իւրաքանչիւր թաւշապատ աթոռի դիմաց կլոր կամ ձուաձեւ սեղաններ, ծածկուած ծաղկաւոր պաստառներով։ Դահլիճը պարապ է, երբ վարագոյրը կը բացուի)։

Վահան Ամատունի.— *(Ներս կը մտնէ, սրահին չորս կողմը աչքէ անցնելէն վերջ՝ ծափ կուտայ) Արծունի՛ :*

Արծունի.— *Ահաւասիկ եմ, Տէր իմ։*

Վահան.— *Կարգի՞ն է ամէն ինչ։*

Արծունի.— *Ամէն ինչ, Տէր իմ, համաձայն Աստղիկ տիկնոջ հրամաններուն։*

(Կը հնչեն փողերը ուրախ եւ միակտուր)։

Աստղիկ տիկին.— *(Ժպտադէմ ներս մտնելով) Նախարարները ժամանեցին իրենց համհարզներով։*

Արծունի.— *(Ներս մտնելով) Սպարապետը եւ Նախարարները եկան։*

Վահան.— *Հոս առաջնորդեցէք։*

(Վարդան Մամիկոնեան, Ներշապուհ Արծրունիին, Արտակ Մոկացիին, Աստմ Գնունիին, ևերս կուգան։ Տան սպասաւորները ձեռքերնին կոնք եւ շոնիք կը մօտենան եւ նախարարները կ'ընեն ձեռքի թեթև լուացում ու. ապա կը մօտենան ուրախ եւ ընտանի ձեւով ողջունելու Տէր եւ Տիկին Առնատունին)։

Վարդան.— *Ողջոյն խաղաղութեան եւ սիրոյ Հայոց իմաստուն Հազարապետին։*

Վահան.— *Ողջոյն Հայոց քաջ Սպարապետին եւ մեր բարեկամ քաջերուն։*

(Վարդան եւ նախարարները կը մօտենան Աստղիկ տիկնոջ)։

Բոլորը.— *Ողջոյն Ամատունեաց մեծ տիկնոջ։*

Աստղիկ տիկին.— *(Ազնուական շարժումներով պատասխանելով ողջոյնին) Ողջոյն Ձեզ, Սպարապետ Հայոց, Ներշապուհ իշխան, Արտակ իշխան, Աստմ իշխան, որ այսպէս շնորհք կը բերէք Ձեր ներկայութեամբ պատուելու մեզի, կը յուսամ թէ լաւ էք։*

Վարդան.— *Ծառայութիւն ունինք մեծ իշխանուհիդ։*

Աստղիկ տիկին.— *Ի՞նչպէս է Մամիկոնեանց մեծ տիկինը, մեր բոլորին դաստիարակն ու մայրը, Հայաստանի մարմնացած ոգին։*

Վարդան.— *Լաւ է մայրս, բայց այլեւս ծերացած։*

Աստղիկ տիկին.— *(Դառնալով նախարարներուն) Ի՞նչպէս են Արծրունեաց, Գնունեաց եւ Մոկաց տիկիններն ու իշխանուհիները։*

Նախարարները.— *Շնորհակալութիւն տիկին, Ձեր ազնիւ ուշադրութեան համար, բոլորն ալ ողջոյններ ունին։*

Վահան. — *(Վարդանին եւ նախարարներուն)* Լուր ունի՞ք կաթողիկոսէն եւ սրբազաններէն:

Վարդան. — Անոնք աւելի առաջ հոս պէտք է ըլլային, ինչո՞ւ ուշացան արդեօք:

Արծրունի. — Վաղարշապատի մէջ անոնց պիտի միանար Դեւոնդ Երէցը, միթէ ուշացա՞ւ այս վերջինը:

Արծուի. — *(Ներս մտնելով)* Եկան հոգեւորականները:

(Վահան եւ տիկինը դուրս կ'ելլեն զիրենք դիմաւորելու):

Վարդան. — Անոնման հոյլ մը ունինք հոգեւորականներու. ճշմարիտ եւ հարազատ յաջորդները Սահակ–Մեսրոպեան սերունդին:

Աստմ Գնունի. — Հրաշալի էր Դեւոնդ Երէցը Բագրեւանդի մէջ: Մենք զօրավարներս աշակերտիլ պարտինք իրեն. իրմէ սորվելու համար մարդերը վարելու արուեստը:

(Ներս կը մտնեն Յովհէփ Կաթողիկոս, Դեւոնդ Երէց, Եզնիկ եւ Եղիշէ եպիսկոպոսները):

Յովսէփ Կաթողիկոս. — Ողջոյն քաջերուդ:

Բոլորը. — *(Ոտքի ու կը խոնարհին)* Բարի առաքեցաք հոգեւոր Տէր:

Յովսէփ Կաթողիկոս. — Տիրոջ խաղաղութիւնը այս տունին եւ բոլորիդ վրայ:

Բոլորը. — Ձեր սուրբ աղօթքով, Սրբազան Հայր:

Յովսէփ Կաթողիկոս. — Ուրախ եմ ձեզի բոլորիդ նորէն ողջունելու հայ հողին վրայ: Ազատած Յազկերտի երախէն:

Վարդան. — *Այդ երախը այժմ բացուած է զմեզ բոլորս մէկ անգամէն կուլ տալու նպատակով:*

Վահան. — *Նոր չէ որ Յազկերտները մեզ կլլել կը ջանան, իրենց ակռաները սակայն միշտ կը փշրուին եւ մենք ողջ կը մնանք:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Ի՞նչ լուր ապարապետ:*

Վարդան. — *Լաւ լուրեր չկան: Նախարարները յուսահատ ու շուարած մեկնեցան իրենց տեղերը: Իսկ մոգերը քաջալերուելով Վասակէն եւ իր հետեւորդներու ցոյց տուած դիւրութիւններէն՝ կը թափանցեն տակաւ երկրէն ներս: Տակաւին, լսածիս համաձայն արքայից արքան հրամանագիր է ղրկեր մարզպանին, պահանջելով որ մէկ տարուան ընթացքին, Նաւասարդէ Նաւասարդ, Հայաստանի բոլոր գաւառներու մէջ վերցուին եկեղեցական կարգերը, փակուին եկեղեցիները, եւ բոլոր ոսկեղէն եւ արծաթեղէն սպասները յանձնուին արքունիք: Քահանաները չի համարձակին իրենց տուներուն մէջ կրթել ժողովուրդը: Նախարարներու կիներն ու զաւակները զրադաշտական ուսում ստանան: Սպասաւորեարն ու շինականը նոյնպէս դաս առնեն մոգերէն: Մէկ կնոջ փոխարէն՝ քանի մը կիներ ունենանք, որպէսզի բազմանայ հայոց ժողովուրդը: Զգործադրել այս հրամանը, հաւասար է ապստամբութեան, արքայից արքային համար:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Սկսինքն կը պահանջեն որ իբրեւ հայ չապրինք այլեւս:*

Ղեւոնդ Երէց. — *Իսկ մենք անպատճառ կ'ապրինք, կռուելով:*

Եզնիկ Եպիսկոպոս. — *Կռուելու համար ոյժ պէտք է:*

Ղեւոնդ Երեց. — *Ունինք մենք այդ ոյժը: Սպարապետն ու իշխանները տեսան Անգղի ընդհարումը, թէ ինչպէս քարերով ու բիրերով զինուած՝ ջարդ ու փշուր ըրինք մոգերու ջոկերը եւ պարսիկ զօրքը:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Յազկերտն ու մոգերը միաբանած, մեզի պարտադրել կ'ուզեն անկարելին. Հակառակ պարագային ապստամբներ պիտի նկատուինք: Շապուհ բռնաւորն անգամ այս կերպ չուզեց մտածել, երբ յոյներու հետ միացած զէնք դուրս նետեցինք Հայաստանէն:*

Աստղիկ տիկին. — *(Ներս մտնելով իր ետեւէն քանի մը սպասաւորներ ըմպելիներով, ուտելիքներով եւ պտուղներով)։ Յոգնած պէտք է ըլլաք եւ անօթի, սրբազան հայրեր եւ իշխաններ: Ժամանակն է որ քիչ մըն ալ նիւթական բաներով զբաղուիք:*

Եզնիկ Եպիսկոպոս. — *Իմաստուն է Աստղիկ տիկինը, հոգին եւ մարմինը անբաժան են իրարմէ:*

Ղեւոնդ Երեց. — *Սակայն հոգին առաւել է քան զմարմին:*

Եղիշէ Եպիսկոպոս. — *Ատիկա շատ լաւ ըմբռնած է արքայից արքան, եւ իր իմաստուն վզրուկը Միհրներսեհ, որքան ատեն որ չեն տիրած մեր հոգիին, չեն կրնար իրական տէրերը նկատուիլ Հայոց աշխարհին:*

Վահան. — *Սակայն տիրած են Մարզպանի հոգիին:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *(Վերցնելով իր բաժակը) Բոլորիդ կենացը, Տէրը թող միշտ անփորձ պահէ Հայոց աշխարհը:*

Բոլորը. — *Ամէն. մեր արիւնն ու կեանքը մատաղ Հայոց աշխարհին:*

Աստղիկ տիկին. — *Ինչ օրերու հասանք: Բաժակ մը գինի եւ պատառ մը հաց վայելելու իսկ սիրտ չէ մնացած:*

Վարդաց. — *Ծանր ճգնաժամի մէջ է Հայոց աշխարհը, տիկին: Ամիսներով մենք մեր երիվարներուն վրայ է որ ըրինք մեր ճաշն ու ընթրիքը:*

Ղեւոնդ. — *Ժամանակն է այլեւս, Աստղիկ տիկին, որ դուք Ձեր ազնիւ ձեռքերով ոչ թէ գինի եւ միրգ մատուցանէք, այլ նետ եւ աղեղ բռնել վարժեցընէք մեր ուստերուն եւ դուստերուն, վիրակապ պատրաստէք հայրենիքի վիրաւորներուն: Հայ հաւատքը եւ Հայ հոգին շատ բան կը պարտին մեր սքանչելի մայրերուն եւ կիներուն:*

Ատամ Գնունի. — *Այսօր ուրախութեան կարմիր գինին, վաղը գուցէ նահատակութեան կարմիր պատարագը. այս է խորհուրդը կեանքին:*

Արտակ Մոկացի. — *Ինչ լաւ գինի ունիք, Աստղիկ տիկին. Օշականի խաղողը Արարատեան դաշտի ամենաուժեղ բերքն է, որ ուրախութեան հետ կը պարգեւէ նաեւ անոյշ կազդոյր մը գինք վայելողներուն:*

Վահագ. — *Անօրէնները ժամանակ եւ սիրտ չի թողուցին: Ուրախ սիրտ պէտք է ուրախութեան ըմպելին կարենալ հանդերձելու համար:*

Աստղիկ տիկին. — *Փառք նախախնամութեան. Հոգեւոր Տիրոջ աղօթքով շուտով կ'անցնին այս տրտում օրերը եւ մենք նորէն կ'ունենանք պատեհութիւն վայելելու մեր սքանչելի աշխարհին բարիքը:*

(Յուզուած կը արբէ աչքերը):

Ղեւոնդ. — *(Երջանապով) ժամանակը շատ սուղ է, եթէ արտօնեն ինծ Հայրապետն ու Սպարապետը, պիտի առաջարկէի որ մենք այս երեկոյ իսկ որոշէինք մեր ընելիքը եւ սկսէինք գործի: Վասնզի Վասակը իրեններով գիշերը ցերեկին խառնած, աշխատանքի է լծուած մեր դէմ:*

Վահան. — *Ընդհարումը անխուսափելի է, որքան շուտ որոշենք մեր ընելիքը, այնքան լաւ գուցէ:*

Ղեւոնդ Երէց. — *Կ'առաջարկեմ որ այս վայրկեանէն սկսեալ, երկրի կառավարութիւնը յանձնուի հայրապետին եւ սպարապետին: Երկրորդ՝ վերցուած են բոլոր սովորութիւնները, կանոններն ու օրէնքները. եւ ի գօրու ըլլայ միայն ու միայն եկեղեցական օրէնքը: Երրորդ՝ այսօրուընէ սկսեալ հրաման հանել ձերբակալելու Վասակ Մարզպանը:*

Զայներ. — *Արդար եւ իրաւ խօսքեր:*

Ղեւոնդ Երէց. — *Տակաւին չվերջացուցի, չորրորդ՝ եպիսկոպոսներ եւ իշխաններ առանց ժամանակ կորսնցնելու մեկնին իրենց երկիրները, ուրքի հանելու ամբողջ ժողովուրդը: Այս վճռական պայքարին մէջ բոլորս անխտիր, ազատ թէ շինական, այր թէ կին, աշխարհական թէ եկեղեցական իրարու հետ պէտք է ըլլանք, եւ միասիրտ ու միախորհուրդ, եղբայրացած միայն պիտի կրնանք յաղթել ամեհի թշնամին:*

Եզնիկ Եպիսկոպոս. — *Աւելի պարզ կերպով դընենք հարցը. ապստամբութիւն ուղղուած՝ թէ' դուրսի եւ թէ' ներքին թշնամիներու դէմ: Ով որ մեզի հետ չէ, թշնամի է մեր երկրի շահերուն: Պէտք չունինք տատանուողներուն, հաւատքի մէջ թուլացողներուն, ոգիէ եւ գաղափարէ պարպուածներուն:*

Ատամ Գնուճի. — *Մարզպանը վարպետ մեքենայող մըն է, եւ ոչ մէկ նուիրական բանի առջեւ պիտի ուզէ կանգ առնել իր ծեռնարկին մէջ յաջողելու համար: Միւս կողմէն սակայն ամէն աշխատանք պէտք է տանիլ իրեն կողմնակից նկատուած նախարարները մեզի շահելու համար, եթէ կարելի է անշուշտ:*

Վարդան. — *Պատերազմը որուն կը պատրաստուինք, հոգիի պատերազմ է, Խաչի եւ Աւետարանի պատերազմ. եւ այդ սրբութիւններուն համար իրենց արիւնը թափել ուզողները միայն նախարարները չեն այլեւս, այլ ժողովուրդը, որ գտած է արդէն իր մեծ ղեկավարը, ժողովուրդի հոգիին խօսող մարդը՝ մեր աննման Ղեւոնդ Երէցը:*

Ղեւոնդ Երէց. — *Խօսքէն՝ գործի. ես վաղն իսկ կը մեկնիմ Բագրեւանդ՝ պատշաճ կերպով ընդունելու մոգերը:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Լաւ ուրեմն, Ղեւոնդ Երէցը թող մեկնի Բագրեւանդ, հսկելու մոգերու շարժման: Հմայեակը շուտով պէտք է մեկնի Յունաստան, իսկ Սպարապետին կը մնայ մեր ազնուական ուժերու տնտեսութիւնն ու կարգաւորումը: Սակայն խնդրենք նախ Աստուծոյ օգնութիւնը:*

Դու Տէր, Աստուած Լուսաւորչի, Ներսէսի, Սահակի եւ Մեսրոպի, տուր մեզի ոյժ եւ զօրութիւն պաշտպանելու քու գործդ: Օգնական եղիր մեզի, շարժելու քու սուրը կամքիդ համաձայն:

Վարդան. — *(Բոլորը ոտի) Որոշուած է ուրեմն, պատերա՞զմ:*

Ուրծուխ. — *Իշխան Ամատունի, սուրհանդակ մը եկած է Սպարապետը տեսնել կ'ուզէ:*

Վահան. — *Թող ներս գայ:*

(Կը մտնէ սուրհանդակը եւ Սպարապետին կը յանձնէ նամակ մը):

Վարդան. — *(Կարդալէ վերջ նամակը) Կասկածներս իրականացան. Վասակ Պարսից մոգերու եւ զօրքերու հետ միասին մտած է Շիրակ, աւերուշանի վերածելով եկեղեցիները եւ գերի վարելով Կամսարական տան պայազատները: Վաղը գուցէ յառաջանայ մինչեւ Վասպուրական եւ Տարօն, շարունակելու համար իր շահատակութիւնները:*

Ղեւոնդ. — *(Ոտքի ցատկելով) Հասած է ահաւոր ժամը որոշելու Հայ աշխարհի բախտը, մեր բռնելիք ուղղութիւնը արդէն նախորոշուած է: Սրտաքին պատերազմէն առաջ՝ ներքին պատերազմ: Այս գիշեր իսկ պէտք է մեկնինք մեր վանքերը եւ մեր բերդերը պաշտպանելու համար մենք զմեզ նախ մերիններուն՝ յետոյ արտաքին թշնամիին դէմ:*

Վարդան. — *(Ձեռքը սուրին վրայ, եւ բոլորը իրենց ձեռքերը իրենց սուրերուն վրայ).*

Մահ հայրենադաւներուն. Հայոց Աստուած եւ Հայոց աշխարհը իր արդար դատին համար մեր արիւնը կը պահանջէ: Յանուն մեր Աստուծոյն, մեր Սուրբ Եկեղեցիին եւ մեր անարգուած հայրենիքին, պատերազմ կը յայտարարեմ:

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Աստուած մեծ, Աստուած հզօր, Աստուած յաղթութիւններու. անիրաւութիւն, փառասիրութիւն եւ սին փառքը չէ որ մեզ եւ մեր զաւակները պատերազմի կը կանչէ, այլ հայրենի հողը, հայրենի աւանդը, մեր որդիներուն անարատ անուն մը ձգելու բախտը: Ահա թէ ինչու համար է որ պիտի*

թափուի մեր հարազատներու արիւնը: Հայրենի Աստուած, վշտահար մայրերու, անմեղ մանուկներու քերնով քեզի կը դիմենք: Տէր զօրութեանց, օգնական եղիր անոնց բոլորին, զօրացուր անոնց բազուկները, յաղթութիւն պարգեւէ անոնց որպէսզի անոնք կարենան փառաւորել քու անունդ: Տէրը բոլորիս թող ըլլայ պահապան:

Ձայներ. — *Ամէն...:*

(Կը հնչեն շեփորները, կը վեհնին բոլորը, կ'իջնէ վարագոյրը):

(ՎԱՐԱԳՈՅՐ)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ

(Ընդարձակ պատշգամ մը Արտաշատի Մարզպետական ապարանքին մէջ։ Ծաղիկներ, բոյսեր։ Բարձր պատուանդանի վրայ պղինձէ կրակարանը զրադաշտական հուրին։ Պատշգամին վրայ փռուած են մետաքսեայ ներքնակներ, որոնց վրայ նստած են նախարարները։ Մէջտեղը բացուած է սեղանը, կերակուրներ, մրգեղէններ եւ գինի։

Գուսաններու խումբ մը ճերմակներ հագած, ծաղկեպսակներ իրենց գլուխներուն)։

Վասակ. — *Գեղեցիկ է Հայոց երկինքը իր ծիրանի բոցերուն մէջ, կարծես ամէն օր նոր Վահագներ կը ծնին իր սուրբ արգանդէն: Մեր նախնիքները ծիրանի գինի կը ծօնէին ծիրանի այս ժամուն: Մեր գաւաթները իշխաններ, մայր արեւածագին: (Բոլորը կը բարձրացնեն բաժակները ծագող մօտ արեւին)։*

Ներսեհ. — *Վահա՛գն, առանց վարդամարմին Աստղիկի՞ն... մատաղ ըլլամ իրեն եւ գերի իր գեղեցկութեան:*

Առաջին Գուսան. — *(Կ'երգէ)*

Մշուշն իջաւ
Մըշոյ դաշտին,
Ծալ ծալ իջաւ
Բող շինեց.
Բողի ներքեւ
Արեւն ինչպէս՝
Աստղիկն անուշ
Բուն քաշեց:

Երկրորդ Դուսաւ. — *(Կ'երգէ)*

Իր մըշուշէ
Անկողինէն
Երբ արթընցաւ
Դիցուհին,
Արեւն ապշած,
Հաւքերն ամէն,
Կանգ առին,
Հովի բերնին
Սառեցաւ երգն
Սոխակին:

Քարքէ լերան,
Դալար լանջին,
Հայ կտրիճներ
Ջինաւառ,
Կրակ տենչանք,
Լոկ տեսնելու
Փրփուր մարմինն
Աստղիկին:

Երրորդ Դուսաւ. — *(Կ'երգէ)*

Մի մօտենաք
Հայոց քաջեր,
Կ'այրուիք իր լոյս
Մարմինէն,
Հիացք կտրած
Մի նայիք վար,
Նետն է հրզօր
Իր սիրոյն:

Մանեհ. — *Գեղեցիկ է, վերցնենք մեր բաժակները արեւակն Աստղիկ դիցուհիի սիրոյն:*

Տիրոց. — *Ապրիք գուսաններ, ապրիք միշտ ուրախ, երգելու համար գովքը կեանքին եւ գեղեցկութեան: Մեր նախնիքը այսպէս են ապրեր, անոր համար գիտցեր են յաղթել:*

Վասակ. — *Մեր պապերը կեանքի հասկացողութիւնը ունէին: Բարի, հազար բարի, Թող նորէն գան երենց չքնաղ Սատղիկով, անյաղթելի Վահագնով, ոսկեմայր Անահիտով, մեր որբացած աշխարհը շէնցնելու:*

Գասիւս. — *Կուգան, եւ մեզի կը բերեն իրենցմէ սիրուած ու պաակուած իմաստուն առաջնորդը Հայոց աշխարհին: (Բողորը կը նային Վասակին եւ կը բարձրացնեն իրենց բաժակները իր կենացը):*

Մանեհ. — *Մեռանք ձէթ եւ ոսպ ուտելէն, չոքէչոք սողալէն, մեռանք մեղայ ըսելէն ու լսելէն, որ Հրեայ Սատուածը գութ ունենայ մեր վրայ:*

Ներսեհ. — *Երկիր մը որ ուրախանալ չի գիտեր, ապրելու իրաւունք չունի: Գինի, գեղեցկութիւն, վայելք, ահա կեանքը:*

Առաջին Գուսան. — *(Կ'երգէ)*

Ոսկի երազներ,
Համբոյրներ հազար,
Կրակէ մանեակ
Կոյսերու լանջքին:
Տեղ ոսկի տեղայր,
Տեղայր մարգարիտ,
Անոնց հարսնութեան
Ոսկի օրերուն:

Ներսեհ. — *Ապրիս գուսան, ճաշակ ունիս. ոսկի երազներ, համբոյրներ, կրակէ մանեակ կոյսերու կուրծքէն վար. (զարնելով ծունկին) ի՜նչ գեղեցկութիւն, ի՜նչ անուշութիւն:*

Մանեն. — *Մեռանք խելք փնտռելէն, մարմին տանջելէն, եկեղեցի վազելէն, վարժապետի ու վարդապետի ծեռք համբուրելէն:*

Տիրոց. — *Խմենք իշխաններ, Մարզպանին կենացը. մաղթենք որ անիկա փրկէ Հայոց աշխարհը, վարդապետներէն եւ լրբացած շինականներէն:*

Գուսանները. —

Կեցցէ՛ Վասակ,
Հայոց Մարզպան,
Խորհրդանիշ
Իմաստութեան,
Պարծանք իրաւ
Մեր աշխարհին,
Ոսկի երազ
Սիւնեաց Տոհմին.
Ոսկի մական
Հայոց երկրին:

Վասակ. — *Շնորհակալ եմ, բարձակից եղբայրներ, ձեր շնորհիւ միայն կրնան յաջողիլ այս գեղեցիկ մտածումները: Արքայից արքան խոստումներ ունի բոլորիդ. ապստամբ նախարարներու կալուածները ձեզի պիտի յանձնէ:*

Տիրոց. — *Բախտին Աստուածը մեր կողմն է, Մարզպան. Յազկերտը մեզի հետ է. ես շատ վարդագոյն կը տեսնեմ գալիքը:*

Վասակ. — *Գինի, մատռուակներ, գինի. այս աշխարհը երկու անգամ պիտի չգանք: Առանց գինիի, առանց ուրախութեան, սեւ է աշխարհը:*

Ներսեհ. — *Խմենք նախ արքայից արքային կենացը:*

Մանեճ. — *Ներսեհ իշխանը շատ տեղին կը մըտածէ, երբ խնդիրը խմիչքին վերաբերի:*

Գասիւս. — *Աւելի խելացի՝ երբ քաջութեան...:*

Ներսեհ. — *Ես վերջինը չեմ մեր քաջերուն մէջ:*

Վասակ. — *Ապացո՞յց:*

Մանեճ. — *(Ծիծաղելով) Դուշաններու պատերազմին, առաջին գերին եղաւ:*

Գասիւս. — *Իսկ այժմու ապստամբութեանը՝ առաջին փախստականը:*

Ներսեհ. — *Խոհեմութիւնը մեծագոյն քաջութիւնն է, քաջութեամբ մեռնելու տեղ, լաւ է խոհեմութեամբ ապրիլ գիտնալ:*

Վասակ. — *Եթէ այդ խելքովդ եւ քաջութեամբը հրամանատար ըլլայիր արքայից արքայի բանակներուն, շատ գոհ կը մնար Սպարապետը:*

Մանեճ. — *Սպարապետը էշնահատակութեան առաջնորդել կ'ուզէ զմեզ. ի՛նչ լաւ կ'ըլլար եթէ իրեն խորհրդական ունենար Ներսեհը:*

Վասակ. — *Լուռ է Տիրոց իշխանը, տխուր ըլլալու չափ:*

Տիրոց. — *Ուրախ եմ իշխան, որքան որ իրաւունք ունիմ, ըմպելին ուրախ հոգիներուն տխրութիւն կը պարգեւէ յաճախ:*

Մատուռակ. — *(Ներս մտնելով եւ խոնարհելով) Եկան պարոնները, իշխան:*

Վասակ. — *Թող ներս գան:*

(Կը հնչէ զգայնոտ պարի եղանակ մը, պարողները դուրսեն պարելով ներս կը մտնեն։ Հիացմունք, բացականչութիւններ, ծափեր)։

Վասակ. — *(Մատուռակին)* Դինի լեցուր, կեանքի մէջ երկու հաճոյք կայ միայն, մէկը ապրիլ եւ միւսը իշխել աշխարհին։ *(Դառնալով գուսաններուն)* Երգեցէ՛ք գուսաններ Շամիրամի երգը)։

Գուսանները *(միասին)*. —

«Հոյլք հուլունան Շամիրամայ,
«Ցուռութք հուլունան Շամիրամայ,
«Ի ծոց ծովին ծածանէին,
«Ի ծով ծածան ծաւալէին։

Ա. Գուսան. —

«Մանեակ վառեալ կրծքին վառ,
«Ցուռթէր հուլունան սիրաշար,
«Բազում քաջացն այրէր յար
«Ցուռութք հուլունան Շամիրամայ։

Գուսանները. —

«Հոյլք հուլունան Շամիրամայ
«Ցուռութք հուլունան Շամիրամայ։

Բ. Գուսան. —

«Գեղն երեսաց էր արեւշող,
«Ստինքն հմա լուսնկա,
«Ոչ զէն ոչ զօրք կարէին
«Կանգնել դիւթին Դիմեկա։

Գուսանները. —

«Միայն նահապետն Սրման
«Խլեց հմայից համն,

«Զգեց ի ծո՜ւն մանեակն այն
«Ցուռուլթք հուլունս Շամիրամայ»:

Վասակ. — *Կեցցէք գուսաններ, ձեր վարձատրութիւնը կրկին պիտի ըլլայ այս գիշեր:*

Ներսեհ. — *Լաւ ըրաւ նահապետ ծերունին, խլեց Շամիրամի յուռութքը, այլապէս բոլոր երիտասարդները կ'այրէին իր սիրոյն եւ կախարդանքին մէջ:*

Սպասաւոր. — *Տէր Մարզպան, սուրհանդակ մը եկած Ձեզ տեսնել կ'ուզէ:*

Վասակ. — *Թող ներս գայ:*

Սուրհանդակ. — *Տէր իմ, Սպարապետը խորտակեց Սեբուխտի զօրաբանակը, եւ մեծ ուժերով հոս կուգայ: Պարսից բերդապահները ժամ մը առաջ արդէն փախուստ տուին քաղաքէն:*

(Ընդհանուր իրարանցում, կը դադրի պարը, իշխանները կը շտկուին եւ իրարու կը նային)։

Վասակ. — *(Պարողներուն) Հեռացէ՛ք: (Դառնալով նախարարներուն) Կէսօր չեղած Սպարապետը հոս է, պէտք է հեռանանք:*

(Կը մեկնին)։

(ՎԱՐԱԳՈՅՐ)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

(Ընդարձակ բեմ մը. բեմի խորհին կ'երեւի Սուրաս եւ Էջմիածնի Տաճարը։ Բեմի աջ եւ ձախ կողմերեն բացուած շայն մուտքեր. մեկ կողմը յարդարուած խորան մը, մուտեր, խաչ եւ սեղանին միջտեղը ծածկուած սկիհը։

Բեմին եսեւը՝ զօրաշարժի ձայներ, խորունկ եւ ընդհատ ընդհատ։ Բեմը պարապ է երբ վարագոյրը կը բացուի)։

ՏԵՍԻԼ Ա.

(Կը մտնեն Յովսէփ Կաթողիկոս, Ղեւոնդ Երէց, Եզնիկ եւ Եղիշէ եպիսկոպոսները)։

Եղիշէ Եպս.— *Հիանալի ու սրտագրաւ է տեսարանը բանակին։ Առաջին անգամն է որ այսքան ընդարձակ դաշտի մը վրայ կը հանդիպիմ զինուորական այսքան վրաններու։ Տակաւին տեսայ բազմաթիւ գունդեր, որոնք պատկած էին բացօդեայ, առանց վրաններու։ Հեռուէն նայողը պիտի մտածէր թէ ասոնք պատերազմի համար չեն եկած, այլ ուխտագնացութեան. այնքան մեծ է իրենց եռանդն ու խանդավառութիւնը։*

Ղեւոնդ Երէց.— *Երէկ գիշեր հոս ըլլայիք, դիտելու համար ամէն կողմերէն եկող խումբերը, վառուող հազարաւոր խարոյկները։ Տեսնէիք Սպարապետին խանդը, իր սպիտակ ձիուն վրայ. վրանէ վրան եւ խումբէ խումբ կը սլանար, իր վերջին հրամանները եւ կարգադրութիւնները հաղորդելու համար։*

Եզնիկ Եպս. — *Զարմանալի է, ամէնքն ալ կը վկայեն թէ երբեք չէին տեսած Սպարապետը այսքան հրաշք ու խանդավառ: Թէ իր դէմքը երկնային արտայայտութիւն է հագեր, ամբողջապէս լոյս եւ հաւատք ներշնչող, եւ բոլոր իրեն մօտեցողները, ազնուական թէ ռամիկ, կը հաղորդուին նոյն այդ զգացումէն եւ շունչէն:*

Ղեւոնդ Երէց. — *(Խօսքը ուղղելով Կաթողիկոսին) Ուրիշ տարօրինակ երեւոյթ. բազմաթիւ ազնուականներ եւ գեղջուկներ, նետերով եւ աղեղներով զինուած, բանակին միանալ կ'ուզեն: Հրաշք է իրապէս: Աւելի քան շաբաթ մըն է որ երկրի բոլոր մասերէն, առանց հրաւէրի եւ հրամանի, կամաւոր խումբեր կուգան միանալու բանակին, որոնց շատերուն զէնքը՝ իրենց բիրն ու տապարն է միայն: Սքանչելի երկիր, սքանչելի՜ ժողովուրդ:*

(Կը հնչեն պատերազմական շեփորները, միակտուր եւ խուլ: Բեմ կը մտնեն Վարդան, Ամատունին, Ներշապուհ Արծրունին, Խորէն Խորխոռունին, Արտակ Մոկացին, Ատոմ Գնունին, Արշաւիր Կամսարական եւ ուրիշներ: Բոլորը միասին խոնարհութիւն կ'ընեն Կաթողիկոսին):

Վարդան. — *Վերջապէս, Վեհափառ Տէր, բոլորս միասին ենք նորէն, գուցէ վերջին անգամ, մեր մահուան եւ փառքի վաղորդայնին:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Ինչո՞ւ այս տխուր կանխազգուշակութիւնները, տէր Սպարապետ:*

Վարդան. — *Կատակ չէ այս արհաւիրքը, Հոգեւոր Տէր. մենք եկած ենք գազանը խոցելու, եւ ոչ թէ սպաննելու, ատիկա վեր է մեր ուժերէն: Թո՛ղ վիրաւորուի միայն գազանը, եւ արիւնկաթ հալածէ ըզմեզ. Հայ ժողովուրդը յետոյ ծունկի կը բերէ զայն:*

ձակատագիրը ինձի յանձներ է միայն զինքը խոցելու պարտականութիւնը:

Յովսէփ Կաթողիկոս.— *Աստուած քեզի հետ, տէր Սպարապետ, եւ օգնական բոլորիս:*

Ներսապուհ.— *Կը յաղթենք, Սպարապետ, եթէ ոչ զէնքով, գոնէ հոգիով: Հոգիի պատերազմ է, մենք մեր մահով ալ կը յաղթենք, երբ մեռնիլ գիտենք:*

Վարդան.— *Զեզմով եւ ինծմով, ազատով եւ անազատով, եպիսկոպոսով ու սարկաւագով, մեր բոլորով: Ամէն սերունդ ժառանգութիւն մը կը թողու իր յաջորդ սերունդին. մերինը՝ արիւն եւ նահատակութիւնն է:*

Հազարապետ.— *Խստադաժան ես, Սպարապետ. առաջին անգամն է որ այսքան եռանդ եւ նոյնքան յուսահատութիւն քով քովի կուգան մէջդ:*

Վարդան.— *Ես զօրական եմ, տէր Ամատունեաց. մեր յաղթութիւնը հոս, այս դաշտի մէջ չէ որ պիտի սկսի, այլ վաղը, գուցէ տարիներ վերջ, մեր լեռներու ամուր կուրծքին վրայ: Ես գուցէ չեմ տեսներ ատիկա, բայց յաջորդ սերունդը կը տեսնէ, եւ կ'օրհնէ մեր յիշատակը:*

Ղեւոնդ Երէց.— *Այժմ կը սկսի մեր գործին սրբազան մասը:*

Վարդան.— *Այո՛, թշնամին մօտ է զարթնելու. զօրավարներ, ոչ մէկ փոփոխութիւն մեր յատակագծէն: Զախ թեւի զօրագլուխը կը մնայ Թաթուլ իշխանը, իսկ իրեն զօրավիգ՝ Տաճատ Գնթունին: Աջ թեւը կը ղեկավարէ Խորէն իշխանը, իրեն զօրավիգ ունենալով Սրսէնը: Կեդրոնի վաշտը պիտի առաջնորդէ*

Ներշապուհ Սրծրունին, իբրեւ օժանդակ ունենալով Սրտակ Մոկացին: Պահեստը, բլրակի ետին պիտի սպասէ իմ հրամանին, ղեկավարութեամբ Ստոմ Գնունիին: Իսկ վերջապահ գունդին կը հսկեն Համազասպն ու Սրշաւիրը:

Բայց այս ամէնքէն առաջ, բանակը ամբողջութեամբ պիտի հաղորդուի եւ զօրանայ Սատուծոյ մէջ:

(Կը հնչեն փողերը զինուորներ կանչելու):

Վարդան.— Ղեւոնդ Երէց, պատրա՞ստ է ամէն ինչ, սկսելու համար Հաղորդութեան սուրբ խորհուրդը:

Ղեւոնդ Երէց.— Պատրաստ՝ տէր Սպարապետ:

(Կը մտնեն զինուորները շարք շարք, բեմը կը ձեցուի):

Վարդան.— Զինուորներ, եղբայրներ, ժողովուրդ Հայոց. մօտ է լուսաբացը, չենք գիտեր թէ ինչ կը բերէ մեզի ծագող արեւը, գուցէ իր մայրամուտը պատանքը ըլլայ շատերուս մարմիններուն (Կը կենայ յուզուած):

Սակայն այս պատերազմը ոգիի եւ նահատակութեան պատերազմ է, եւ Ձեր արիւնն ուզողը Ձեր Սպարապետն ու նախարարները չեն, այլ Հայոց հայրենիքը, Հայաստանեայց Եկեղեցին, մեր խղճմտանքը, մեր պատիւը, մեր ժողովուրդը:

Ի՞նչ տրտմութիւն, որ այս նուիրական վայրկեանին, մեր արեւնակից իշխաններէն շատեր մեզի հետ չեն. աւելին՝ մեզի դէմ սուր պիտի շարժեն: Տակաւին երէկ մեզ հետ, այսօր մեր դէմ, դաւելով իրենց խոստումին եւ հաւատքին:

Պատրաստուեցէք մահուան. ողջոյն նահատակաց. վաղը Ձեր մահուը պիտի մեռնի հայրենեաց

մահը: Պիտի իյնանք միասիրտ եւ երկաթազէն այդ աւազակներուն վրայ, որոնք Թողած իրենց ընդարձակ հողերը, եկեր են մեր արդար վաստակը, մեր պատիւը ոտքի կոխան ընելու: Մահ մեր ցեղի յաւիտենական թշնամիին:

Հայոց աշխարհի արիւրանց եւ առիւծ տղաք, Ձեզի են սեւեռուած հազարաւոր սիրտերը մեր մայրերուն, հայրերուն, քոյրերուն, մանուկներուն, եղբայրներուն, Ձեզի կը նային վերէն հոգիները մեր սրբազան նախնիքներուն: Յաղթել կամ մեռնիլ, ահա իմ վերջին խօսքը:

Զինուորներ, պահն է հաղորդուելու մեր Փրկչի մարմնոյն ու արիւնովը:

(Կ'երգուի «Բրիստոս Պատարագեալ»: Բեմը կիսաւուր, խորան ծածկող վարագոյրը կը բարձրանայ. խունկի սկիհը ձեռքին: Զօրավարները Սպարապետի առաջնորդութեամբ կը մօտենան ու կը հաղորդուին, ապուց կը հետեւին զինուորները):

Վարդան.— (Ընդհանուր հաղորդութենեն վերջ) Հիմա լրացած է ամէն բան, ու մենք պատրաստ ենք պատերազմի ու մահուան, Տէր Հայր օրհնէ մեր բոլորին բազուկները (կը ծնրադրեն):

Ղեւոնդ Երէց.— Լուսաւորչի եւ Ներսէսի Սատուած, ահա փառքիդ համար իրենց արիւնը Թափելու պատրաստ զաւակներուդ շարանը, Սպարապետէն մինչեւ շինական զինուորը: Ընդունէ սիրով ու հաճութեամբ այս կարմիր պատարագը եւ յաւերժացուր զայն դարերու համար:

Ամէն մէկը սիւնն է տունի մը, երագը իրենց ծընողքին, երաշխաւորը տանով կեանքերու: Օրհնէ եւ

զօրացուր անոնց բազուկները, հրազէնէ եւ ջահավառէ անոնց հոգիները, եւ արժանի ըրէ զիրենք քու փառքիդ:

Աստուած եւ Հայրենիք, դուք կաք, դուք կը մնաք: Ձեր շունչը, Ձեր ձայնը, Ձեր արեւը անպակաս, եւ մեր արիւնը մատաղ Ձեզի:

Ազատ Մասիս, մենք անցաւոր, դուն յաւիտենական. դուն տե՛ս, վկայ եղիր եւ պատմէ դարերուն եւ սերունդներուն:

Վարդան. — Կռուի ժամն է արդէն. օ՜ն անդր, իմ քաջեր: (Ծարf շարf կը շարժի բանակը, կարմիր ղոյսերու մէջէն. Վերջին շեշտին հետ կ'իջնէ վարագոյրը)։

(ՎԱՐԱԳՈՅՐ)

ՏԵՍԻԼՔ Բ.

(Երբ վարագոյրը քիչ վերջ նորէն կը բացուի, տրտում ծունկի եկած են քովէ քով՝ Յովսէփ Կաթողիկոս, Ղեւոնդ Երէց, Եղիշէ եւ Եզնիկ եպիսկոպոսները, ու կ'աղօթեն)։

Յովսէփ Կաթողիկոս. — (Ձեռքերը աղօթական) Հայրենի Աստուած, հասիր բոլորիս. բոլոր անոնց՝ որոնք կը թափեն ահա իրենց եռացող արիւնը, քու փառքիդ համար:

Ղեւոնդ Երէց. — Գէթ այս անգամ, գէթ այս անգամ, Տէր Բարերար, հասիր մեզի եւ զօրավիգ եղիր մերոնց, մահուան եւ կեանքի այս հանդէսին մէջ:

Պահակ. — *Վեհափառ Տէր, սուրհանդակ է եկած պատերազմի դաշտէն:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *(Սդպրած) Ներս թող գայ:*

Սուրհանդակ. — *(Յուզուած) Հոգեւոր Տէր... (կը կենայ)*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Խօսէ տղաս:*

Սուրհանդակ. — *Հոգեւոր Տէր (կ'արտասուէ):*

Ղեւոնդ Երէց. — *Հասկնալի է: (Ափերով գոցելով աչքերը) Սեւ հաւը կանչեց Մամիկոնեան տան եւ մեր աշխարհին վրայ:*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Ո՜հ, Սատուած իմ, Սատուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս:*

Սուրհանդակ. — *Ինկաւ Հայոց Սպարապետը (կը հեծկլտայ):*

Յովսէփ Կաթողիկոս. — *Ով երկնային նահատակութիւն... անակնկալ եւ տագնապեցնող: Վարդանի մահով, նահատակներու հողով թող ապրի Հայ աշխարհը:*

Ղեւոնդ Երէց. — *(Բռնելով Յովսէփ Կաթողիկոսի ձեռքեն) Հիմա մենք, պատուական Հայր, հիմա մերն է նահատակութեան կարգը:*

(ՎԱՐԱԳՈՑ)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

(35 ՏԱՐԻ ՎԵՐՋ)

(Դուխնի Մայր Եկեղեցին, տօնական օրերու յատուկ զարդարանքով։ Եկեղեցւոյ երկու դուռներէն ծաղիկներով եւ ջահերով սպասկուած։

Վարագոյրը վեր բարձրացած ատեն՝ կը տեսնէ Յովհան Մանդակունի Կաթողիկոսը, զգեստաւորուած, իր շուրջը կուգան տեղ գրաւել եկեղեցականներ, սարկաւագներ, դպրաց խումբ եւ բազմութիւն ժողովրդեան։

Կը հնչեն զանգակները, հանդիսաւոր եւ ուրախ։ Յանուրս զանգահարութեան՝ հետուէն կը լսուի փողերու ձայնը)։

Լուսաւոր.— *(Ներս մտնելով) Կուգա՞ն։*

(Բիչ յետոյ ներս կը մտնեն Վահան Մամիկոնեան, նախարարներ, զինուորներ)։

Խումբ.— *Ուրախ լեր սուրբ եկեղեցի . . . . . (փողերով եւ ծնծղաներով)։*

Մանդակունի Կաթողիկոս.—

Ուրախութի՛ւն հոգիներուն,
Ժողովուրդին, երկրին Հայոց։
Մըշուշէն վերջ, արիւնէն վերջ,
Սհա նորէն
կը բացուի այգն ազատութեան,
Խաղաղութեան,
Վրան հողին
Հայաստանեայց մեր աշխարհին։

Խումբ.— *Ալէլուիա, ալէլուիա,*
Տէրն այց ըրաւ մեզի կրկին.

Բոցավառեց նորէն այսօր
Մեր Հաւատքի
Սուրբ մորենին:
Ջի յետ այսու բաց են ազատ,
Կապանքները մեր հոգիին,
Կապանքները Հայոց երկրին:

Մաճդակուցի Կաթողիկոս.—
Թող օրհնուի
Աշխարհն Հայոց,
Ու նոր Մարզպանն
Իր իմաստուն,
Մամիկոնեան
Վահան անուն:

Խումբ.— Ահա եկաւ յաղթողը մեծ,
Մամիկոնեան Վահան անուն.
Վեց ջորիներ, ճերմակ, ընտիր,
Լծուած կառքին իր ոսկեղէն:
Փառք ու պատիւ իր հանճարին,
Եւ իր սուրին, իր բանակին,
Ազնուական իր հաւատքին.
Ողջոյն Հայոց
Նոր Մարզպանին:

Ժողովուրդ.—
Ովսաննա՛,
Մամիկոնեան մեծ իշխանին,
Արժանաւոր եղբօրորդին
Ատարայրի նահատակին,
Որ զինաւոր անմեռ զէնքով,
Մեռաւ յանուն մեր հաւատքին
Ու մեր երկրին:

Մանդակունի Կաթողիկոս. —

Թող կարդացուի
Հրովարտակն արքային մեծ,
Սլաւտութիւն մեզ շընորհող,
Մեր հաւատքին ու մեր երկրին:
Գինը արեան Սւարայրի
Կըտրիճներուն,
Փառքը սուրին մեծ Մարզպանին,
Մամիկոնեան Վահան անուն,
Իշխաններուն, զինուորներուն,
Ժողովուրդին մեր աշխարհին:

(Դպիր մը քեմ կը բարձրանայ կարդալու արքայից արքային հրովարտակը):

— *Վաղարշ, արքայից արքայ արիներու եւ անարիներու, սիրոյ եւ խաղաղութեան ողջոյն Հայոց աշխարհի աւագանիին, մեծին եւ փոքրին առհասարակ:*

Սրքայական այս հրովարտակովս Մարզպան կը կարգեմ զՏէրն Մամիկոնէից եւ զօրավարն Հայոց Վահան, ի վերայ աշխարհին Հայոց:

Կ'արտօնեմ որ բացուին եկեղեցիները Հայոց աշխարհի բոլոր մասերուն վրայ, ազատօրէն պաշտելու Քրիստոնէական կրօնը:

Ո'չ մէկ հայ յետ այսու պարտաւոր չէ աշակերտելու մոգերուն եւ ընդունելու Մազդէական կրօնը:

Ո'չ մէկ հաւատուրաց հայու պիտի չընծայուի պատիւ եւ պաշտօն, եւ շողոքորթ ու անարժան մարդիկ հեռու պիտի պահուին պետական ծառայութիւններէ:

Կ'ընդունինք հայերը իբրեւ սիրելի հպատակներ մեզի, եւ անոնց վարչական հոգը կը յանձնենք, յետ այսու, մեր կողմէ Մարզպան կարգուած Վահան Մամիկոնեանին, Սպարապետին Հայոց:

Խումբ. — *(Ընկերակցութեամբ փողերու եւ ծնծղայի)*

Եկայք շինեսցուք
Սուրբ ըզխորանն լուսոյ . . . :

Մանդակուցի Կաթողիկոս. —

Հանգի՛ստ, հանգի՛ստ,
Ոսկորներուն նահատակաց
Ս.ւարայրի.
Վարդաններու,
Եւ Վարդանին արնակարմիր:
Խաղաղութի՛ւն շիրիմներուն
Մեր սիրելեաց,
Հազար ողջոյն նահատակաց:

Խումբ. —

Մոխիրներէն իբրեւ փիւնի՛կ
Պիտի յառնես, մայր բախտաւոր,
Մայր հայրենիք.
Մահդ արշալոյս անմահութեան
Դուն յարութիւն յաւերժափառ
Յաւիտեանէ մինչ յաւիտեան:

Մանդակուցի Կաթողիկոս. —

Ս.նէծք հազար,
Ս.նուան անոր յիշատակին,
Ս.ն որ Վասակ ունի անուն:
Թող մեղքն անոր հայրենադաւ
Մեծաբարբառ արձագանգէ
Յաւիտեանէ մինչ յաւիտեան:
Թող սերունդներ խոյս տան իրմէն
Ինչպէս ախտին չար ժանտախտին
Ուրուականէն:

Խումբ. —

Բայց օրհնութիւն
Ու երախտիք յիշատակին
Հերոսներուն եւ սուրբերուն
Աւարայրի.
Որոնք այսօր կազմած թափօր
Մեր աշխարհէն,
Ճամբայ կ'առնեն դէպի երկինք։
Պիտի մնայ անունն ու գործ
Անոնց իբրեւ անմեռ կտակ,
Որքան ապրի երկիրն Հայոց։

(Բեմի ետեւէն կ'անցնի շարանը Աւարայրի նահատակներուն, շուքաւոր ստուերներով։ Յետոյ կը հնչեն զինուորական փողերը եւ բանակը պատուի կը կենայ նոր Մարզպանին)։

Վահան Մամիկոնեան. —

Մենք յաղթեցինք.
Մենք կը յաղթենք ամէն անգամ,
Բազուկ բազկի եւ սիրտ ի սիրտ
Երբ կը կենանք թշնամւոյն դէմ,
Սիրոյն մէջէն հայրենիքին։

Սէրն այդ հըզօր, Հայ ժողովուրդ,
Պէտք է դառնայ կիրք սրբազան,
Սրբագրելու
Էջերն անարգ մեր պատմութեան։

Թող մեռելներն իջնեն խաղաղ,
Իրենց քունին ու երազին,
Սերունդներ նոր ուխտեն կրկին

Մատաղ ընել արիւնն իրենց
Հայրենիքին.
Այս է պատգամն
Սերունդներու,
Մեռնողներէն՝ ապրողներուն,
Յաւիտեանէ մինչ յաւիտեան:

(Վ. Ս. Ր Ս. Գ. Ո Ց Ր)

ԾԱՆՕԹ. — Այս խաղի պատրաստութեան ընթացքին, աչքի առջեւ ունեցած եմ Օշականի «երբ մեռնիլ գիտեմ»ը, Լէօի գործը եւ Տէմիրճեանի «Վարդանանք»ը:

Archbishop
Vicken Aykazian

ԳԻՆ՝ 150 ՖԻԼՍ